

§. g) pontjára vonatkozó intézkedést is addig függőben tartani; míg a főpolgármester állása és hatásköre megállapítva leend. *(Helyeslés.)*

Elnök: A kérdés tehát függőben tartatik.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa az 59. §-t.)*

Vidliczkay József: T. ház! Az 59. §. szerkezetét, úgy a mint van, én hibásnak tartom, nevezetesen a 3-dik sorban az mondatik, hogy az önkormányzat ügyeinek tárgyalását a tanács készíti. Ez gramaticailag is hibás. Én azt hiszem, hogy a központi bizottság körülbelül azt akarta mondani, hogy a tanács előkészíti a tárgyalás előmunkálatait; ennél fogva bátor vagyok indítványozni, hogy az 59. §. 3-ik sorába ez tétessék „tárgyalás” helyett „tárgyalási előmunkálatokat” akkor a szerkezet így fog hangzani:

„A fentebbi §. a) és k) pontjaiban elősorolt s általában az önkormányzat fontosabb ügyeinek tárgyalási előmunkálatait a tanács készíti s azokat a közgyűlésen ugyanaz terjeszti elő.” *(Helyeslés.)*

Ziehy Antal: Bocsánatot kérek, t. ház, az előmunkálatokat előkészíteni nem igen lehet. Egy csekély styláris módosítással ki lehet javítani a hibát, mely, nem kétlem, csak úgy véletlenül került el a bizottság figyelmét. A helyett, hogy az mondatik „a tanács készíti” ez mondassék, hogy „a tanács előkészíti.”

Madarász József: Bocsánatot kérek, fontos ügyek tárgyalását nem lehet előkészíteni; csak előmunkálatokat lehet készíteni és mihelyt úgy tétetik, hogy az előmunkálatokat készíti: akkor nem lehet kifogás ellene.

Elnök: Elfogadtatik-e Vidliczkay képviselő ur módosítványa *(Elfogadjuk!)*

Ennél fogva elfogadtatott.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a 60., 61., 62. és 63. §§-t.)*

Elnök: Elfogadja a t. ház? *(Elfogadjuk!)* Tehát ezen §-ok elfogadtattak.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a 64. §-t.)*

Matolay Etele: T. ház! E §. utolsó sorában e szót „későbbi” ezen szóval kérem felcseréltetni „rendes”; mert a különbséget én nem abban találom, hogy először rögtön és azután ismét másodszor megtoroltassék; mert akkor kétszeresen büntetnének az illető; hanem abban, hogy az, a ki a tanácskozás méltóságát megsérti: birsággal, a másik büntetért pedig a rendes bűnvádi eljárás útján büntetetik.

Elnök: Méltóztatnak e módosítványt elfogadni? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a 65. §-t.)*

Elnök: Elfogadja a t. ház? *(Elfogadjuk!)* Elfogadtatott.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a 66. §-t.)*

Steiger Gyula: T. ház! A 66. §-hoz bátor vagyok egy módosítványt ajánlani. Ezen §. célja — a mint értelme mutatja — nem lehet más, mint az: hogy azon tisztviselők, a kiknek szavazati jog adatik, akkor ne élhessenek azzal, hogy ha saját tényükről vagy eljárásukról van szó. A 75. §. meghatározza, hogy a fővárosi tanács mely tagokból álljon t. i. a polgármesterből, egy vagy két alpolgármesterből és a tanácsnokokból. Most méltóztatassanak ezen két §-t összevetni, és akkor kitűnik a szerkezet hibás volta, mely azt mondja: „valamint egy tanácsnok sem, ha a tanács eljárásáról van szó.” Nem ez helyes, hanem az, hogy „a tanácsnak egy tagja sem”, mivel a tanács nemcsak tanácsnokokból, hanem polgármester és alpolgármesterekből is áll. A bizottság szerkezete szerint meghiusítottának bizonyos részben a cél, melyet elérni óhajt.

Bátor vagyok tehát az utolsó előtti sorban e szavak helyett, „egy tanácsnok sem” ezen módosítást ajánlani „a tanácsnak egy tagja sem.” *(Általános helyeslés.)*

Nehrebeczky Sándor: T. ház! Ugy látszik csak tévedésből csuszott be a 66. §-ban ezen kitétel „a statistikai hivatal főnöke”, a mely nem correct, mivel annak neve „a statistikai hivatal igazgatója.” Kérem a t. házat méltóztatassék ezt így kügazittatni. *(Helyeslés.)*

Elnök: T. ház! Ezen §-ra nézve két módosítvány adatott be; az egyik Steiger Gyula képviselő ur módosítványa, hogy ezen szavak helyett „egy tanácsnok sem” ez tétessék: a „tanácsnak egy tagja sem.”

Méltóztatnak elfogadni? *(El!)*

A másik Nehrebeczky képviselő ur módosítványa, hogy „a statistikai hivatal főnöke” helyett tétessék: „a statistikai hivatal igazgatója.”

Méltóztatnak elfogadni? *(El!)* Tehát ez is elfogadtatott.

Wächter Frigyes jegyző *(olvassa a 67. §-t.)*

Elnök: Méltóztatnak elfogadni? *(El!)*

Tehát a 67. §. változatlanul elfogadtatott.

Wächter Frigyes jegyző: *(Olvassa IV. fejezetet. A főpolgármester és a törvényhatósági közegyekről. 68. §.)*

Mihályi Péter jegyző *(olvassa a különvéleményt.)*

Szapáry Gyula gr. a központi bizottság előadója: T. ház! Midőn a törvényjavaslat ezen §-át vesszük tárgyalás alá, mely kétségkívül ezen törvényjavaslatnak egyik leglényegesebb részét képezi, felfogásom szerint tisztában kell len-

nünk aziránt, milyen legyen az a hatóság, melyet ezen törvényjavaslat által szervezünk, mert más szempontból bírálendő meg az oly hatóság, melynek tisztán administratív hatásköre van, mely tisztán csak arra szoritkozik, hogy a főváros háztartási ügyeit intézze el, és mely a kormány intézkedéseit illetőleg a kormány rendelkezéseit az állam vagy saját közegei által hajtja végre, vagy pedig az illető hatóság e részbeni intézkedéseit feltétlenül végrehajtani köteles; és más szempontból bírálendő meg az oly törvényhatóság, mint a mely ezen törvényjavaslat által szerveztetni szándékoltatik, melyben a törvényhatóságnak fönmarad az a joga, hogy a kormány egyes rendeletei ellen felszólalhasson, azoktól bizonyos esetekben elfogadását megtagadhassa, s hogy politikai kérdéseket saját körében tárgyalás alá vehessen, s azokra nézve akár más törvényhatóságokkal, akár a kormányval, akár az országgyűléssel szemben felirási jogát gyakorolhassa. És épen azért, mert az ilyen törvényhatóságnak egészen más a hatásköre, alig lehet összehasonlítást tenni az ily jogokkal felruházott törvényhatóság és főváros szervezése és más fővárosnak vagy törvényhatóságnak szervezése közt. De ha az összehasonlítást más fővárosokkal mégis megtesszük: látni fogjuk, hogy más fővárosokban nevezetesen Berlinben és Brüsszelben az az eljárás, hogy a fővárosnak főtisztviselőit, főpolgármesterét az illető államkormány nevezi ki. Londonban kétséget nem szenved, s mindnyájunk előtt ismeretes, hogy a főpolgármesteri állás választás útján töltetik be; de itt is figyelembe véve az ország és a főváros sajátos viszonyait, a választás maga sok megszorítással jár és sok mindenféle retortán megy keresztül. Más városokban, mint nevezetesen Bécsben és Genfben is a főpolgármesteri állás tisztán csak választás útján töltetik be, de itt is nevezetes megszorításokkal; mert méltóztassék csak tekintetbe venni Bécs képviselőinek összeállítási módozatát, hol az érdekképviselő levén keresztül, igen nagy megszorítással van összealkotva azon testület, mely a választást eszközli; azonkívül számra nézve is igen csekély, mivel csak 120 tagból áll a képviselő testület, és hatáskörére nézve is igen meg van szoritva, mivel tisztán csak administratív kérdésekkel foglalkozik. Így van ez Genfben is; hol a tanács 41 tagból állván, ez választja meg a szűkebb tanácsot, mely 5 tagból áll, s ez választja meg a polgármestert.

Így tehát mind azon városokban, hol a polgármester választatik, sok megszorítással találkozunk, és sok retortán megy keresztül a választás; ezenfelül mindezen városok csak administratív hatáskörrel bírnak

De, tisztelt ház! oly törvényhatóságban, mely politikai hatáskörrel is fog birni, mert kétséget nem szenved, hogy Buda-Pest, mint Magyarország fővárosa

is ugyanazon hatáskörrel fog fel ruháztatni, melylyel a többi törvényhatóságok is fölruházvák, és ennek természetes következménye, hogy azon közegnek, mely hivatva lesz a törvényhatóságot képviselni: nagyobb befolyást kell biztosítani, s nagyobb befolyást biztosítani az államkormányval ezen állomás betöltésére; nevezetesen ily körülmények közt s ily törvényhatósággal szemben szükséges az, hogy az államkormányval oly közege legyen, ki a bizottság tagjaival mind a törvényhatóság gyűlésein, mind azon kívül érintkezésben lehessen és azok előtt az államnak és az államkormányval nézeteit és érdekeit képviselhesse; de kell, hogy ezen közege az adminisztrációra is felügyeljen és hogy e jogát valósággal gyakorolhassa is; így tehát következetesen ezen tisztviselőt nagyobb hatáskörrel kell felruházni s neki több befolyást kell adni, mint az említett városokban. Hogy ha annak szükségét, hogy a törvényhatóságban legyen az államkormányval ily közege, a törvényhozás a többi törvényhatóságok rendezésénél belátta: még inkább szükséges ez Pest városánál, melynek nagyobb, fontosabb érdekei vannak, mint más törvényhatóságoknak. És épen azért, mert e szempontokat figyelembe vette a központi bizottság: nem fogadta el az eredeti javaslatot, hogy a főváros által választandó három jelölt közül a kormányhatalom nevezze ki a főpolgármestert. Nem fogadta el pedig azért, mert ez által a felelős kormány oly helyzetbe juttatna, hogy oly egyént kellene saját nézetei- és szándokainak kivételére kineveznie és érte felelősséget vállalnia, ki iránt bizalommal talán nem viseltetik; ezenfelül azon jog, mely ezen intézkedés által a törvényhatóságnak adatik, részben illusoriussá lesz, mert köteles lett volna a kormány a három egyén közül egyet kinevezni; de akkor fönmaradt volna a kormányval azon joga is, hogy azon általa kinevezett egyént bármikor hivatalától felfüggeszse, és egyuttal a mikor kinevezte, mindjárt felfüggeszse; a mikor ismét új választás lett volna elrendelendő, a mi is sok összeütközésre adott volna alkalmat.

De nem fogadta el a központi bizottság azon nézetet sem, melyet a különvélemény foglalt magában, nevezetesen, hogy a polgármester a városi bizottság által választassék és az ország fővárosa úgy rendeztessék, hogy annak törvényhatósági bizottságában és annak vezetésére a kormányval semmi közvetlen befolyása ne legyen, mert már az 1868-ik XXIII-ik t. czikk azt kívánta, hogy a városok akkép rendeztessenek, hogy azok intézkedései a kormány felügyelete alatt történjenek; a különvélemény szerint pedig ez iránt semmi intézkedés nincs, a felügyeleti jogot a belügyminister csak közvetve gyakorolhatta volna; de vannak a főpolgármesternek fönartva bizonyos intézkedések és jogok, melyeket a belügyminister közvetlen nem is

gyakorolhat, azonkívül az összeköttetés sokkal nehezebb, bonyolultabb lett volna. Gondoskodni kellett tehát arról, hogy legyen az államkormánynak a törvényhatósággal szemben közege; gondoskodni kellett arról, hogy ezen közeg miként alkalmaztassék.

Erre nézve két mód van: vagy föntartani az egyéb törvényhatóságokban is életbe léptetett módot, hogy feltétlen kinevezés útján állíttassék fel ezen közeg; vagy pedig azon módozat, mely a központi bizottság ezen javaslatában foglaltatik; és minthogy a központi bizottság úgy látja, hogy ezen módozat által teljesen biztosítva van a kormány befolyása az által, hogy 3 egyént ajánl; 3 oly egyént mindenestre fog találni, kiknek mindegyikében bizhatik a kormány. Másrészt fön van tartva a törvényhatóságnak azon joga, hogy ha netalán ezen egyének egyik vagy másika ellen kifogása volna: azt válaszolja, ki iránt leginkább viseltetik bizalommal a törvényhatóság.

Ez, tisztelt ház, mindenesetre a bizalom egy bizonyos jele, melyet a törvényhozás a főváros irányában tanusít, hogy e tekintetben eltér azon intézkedéstől, mely a köztörvényhatóságok rendezésénél alkalmaztatott. De a központi bizottság azon véleményben volt, hogy oly szoros összefüggésben vannak a főváros érdekei a kormány érdekeivel, hogy ezek tekintetében is e téren összeütközések nem fognak előfordulni. Azért tehát ezen intézkedésnél a többi törvényhatóságban divó intézkedéstől való eltérést a központi bizottság a főváros számára felállítandónak vélte. Ezen indokok alapján bátor vagyok felkérni a tisztelt házat, hogy azon módozatot méltóztassék elfogadni, melyet a központi bizottság ajánl. *(Helyeslés jobb felől.)*

Molnár György a különvélemény előadója: T. ház! Azok, miket a tisztelt központi bizottság előadója elmondott, nem győztek meg engem arról, hogy e különvéleménytől eltérjek, sőt nagyobb indokot találok előadásában, hogy a különvéleményt a tisztelt ház figyelmébe ajánlani bátorkodjam. Ha jól fogtam fel szavait, azt mondta, hogy minden lehetséges módok közül, mely a törvényhozás előtt állottak a fővárosi főispán, vagy a mint ő nevezi a főpolgármesteri hivatal betöltésére nézve: az találtatott legcélszerűbbnek, mely a központi bizottság módozatában foglaltatik; különösen azt emelte ki, ha azon módja fogadtatnék el, miszerint a főváros közgyűlése válaszson meg valakit, és azt a kormány erősítse meg: akkor meglehet, hogy ez a főváros és a kormány közt összeütközésre adhatna alkalmat. Továbbá — úgy tetszik, — azt mondotta, hogy ha a kormány nevezné ki a főpolgármestert, akkor olyat találnak kinevezni, ki a fővárosok közgyűlésének bizalmával nem találkozik, — tehát nehogy az első esetben összeütközés történjék, a másodikban pedig

bizalom hiánya forduljon: elő azért kellett a polgármesteri hivatal betöltésénél ezt a módot felállítani.

Ha az első esetben ezen összeütközés megtörténik, meg lesz az a második esetben is; mert akár egyet nevez ki a kormány, akár hármat jelöl ki: mihelyt ez a három olyan, hogy a közgyűlés bizalmával nem találkozik, eo ipso ott van az összeütközés.

Egyébiránt, a mi engem különösen indit arra, hogy a polgármesteri hivatal betöltésének ezen módját el ne fogadjam, az a következőkben foglaltatik. Talán egy kis tapasztalást szerezhett már az ország arra nézve, hogy az a főispáni rendszer, a melynek — egy kis módosulással, újabb kiadása kíván lenni a Buda-Pest fővárosi főpolgármesteri hivatal — mennyi hasznot csinált az országnak. Ha a köztörvényhatóságokra nézve meghozott törvényekből ide vonatkozó szakaszok át nem vétettek volna ezen törvénybe: akkor nem szólanék róla; de mivel ugyanazon attributumai lesznek a buda-pesti főpolgármesternek, melyek vannak a megyei s a többi szabad királyi városok főispánjainak: e tekintetből kénytelen vagyok a dolgot egy kissé elemezni.

Mi volna feladata a főispáni intézménynek? Az, hogy a végrehajtó hatalmat képviselje és mint ilyen ugy az önkormányzatot, mint az állami közigazgatást ellenőrizze. Ha összehasonlítom azon §-okat, melyek erről szólnak, kénytelen vagyok azon következtetésre jutni, hogy a főispán, mint ilyen, neveztetik lucus a non lucendo.

Méltóztassék, tisztelt ház, tekintetbe venni, hogy, melyek perfect kötelességei a főispánoknak, és melyek lesznek perfect kötelességei a buda-pesti főpolgármesternek s melyek nem perfect kötelességei.

Ime a főpolgármester tartozik: 1. az administratio érdekében tisztujtást tartani; 2. tartozik legalább egyszer scontralis széket tartani; 3. tartozik legalább egyszer évenként a tisztviselők hivatalos eljárását megvizsgálni.

Ezen a főispánokra bizott perfectum officiumok elegendők-e arra, hogy ők a végrehajtó hatalmat az administratio terén méltán képviseljék? Minden egyéb kötelességeket a főispánok — tehát a pesti főpolgármester is — saját szabad tetszésök szerint teljesítenek. Így például a közgyűlésen megjelenhetnek, ha nekik tetszik; a hanyag vagy vétkes tisztviselők ellen a vizsgálatot elrendelhetik, s őket hivatalukból a vizsgálat tartama alatt felfüggeszthetik, ha nekik tetszik. De ez nem perfectum officium ugy, hogy ha az ember figyelembe veszi ezeket: azt látja, hogy itten a tulajdonképeni cél nem az, a mi akart lenni, hanem valami más. S nem szükséges hosszasan indokolnom, hogy azon cél nem lehet más, minthogy nem az állam végrehajtó hatalma, hanem az állam végrehajtó hatalmának időleges kezelői képviseltessenek általok, ami, hogy nem lehet helyes

törvényhozási czél, úgy gondolom, hogy a fölött vitatkozni fölösleges. Egyébiránt én a tisztelt belügyminister urtól volnék bátor egy bizadalmas kérdésre egy bizadalmas feleletet kérni. (*Halljuk!*) A vármegyék, a városok és kerületek főispánjai kerülnek az államnak évenként 317,025 forintba. Most a jövő évre praelimináltatik ezen költség 327,025 forintra. Ha a fővárosoknak is lesz főpolgármestere, meglehet, hogy ezen költség 4—5, vagy több ezer forinttal fog szaporittatni.

Tökéletesen hiszem és tudom, hogy a belügyminister ur jó gazda és kétségen kívül számot vet minden tisztviselőjére nézve, hogy vajon megfelel-e szolgálataival azon kiadásoknak, melyeket erre nézve az állam tesz.

Nem kívánom, hogy a t. belügyminister ur itt a házban nyilvánítsa feleletét, hanem maga magának feleljen lelke meggyőződésében, hogy vajon az ország érdekében, az administratio érdekében, megérdemlik-e a főispánok ezen fizetést.

Most kérem alásan nézzünk szemeibe, (*Halljuk!*) hogy mi lesz ez a buda-pesti főpolgármester? Ez a főpolgármester birni fog a főispánoknak atributeumaival, de birni fog azon kívül még egy atributeummal, azzal nevezetesen, hogy ő a fővárosok tanácsában akkor, mikor neki tetszik, elnökölni fog. Ha megnézzük azon §-t, a mely szól a fővárosok tanácsáról, azt látjuk, hogy a fővárosok végrehajtási közege mind az önkormányzat, mind az állami administratio tekintetében a városi tanács, tehát oly testület, a mely testületet majd a főispánt képviselő vagy helyettesítő főpolgármester a maga tekintélyével ismét befog árnyékolni (*Derűtség*). Én nem értem t. ház, mit akart a központi bizottmány ezen főpolgármestertől csinálni. Tisztviselőt-e vagy valami nagyobb. Ha tisztviselőt: akkor nem találok, hogy lenne neki oly atributeuma, melyet nem szabad nélkülözni egy tisztviselőnek sem, hogy t. i. lesz-e neki valami uton-módon felelőssége. A megyei és városi főispánok legalább képviselnek, ha nem valami helyes rendszert, — de mindenesetre képviselnek annyit, mire az én t. barátom Horn tegnapelőtt elmésen ezélt, tudniillik, hogy bizonyos rendszernek árnyékát képviselik; de ez a főpolgármesteri intézmény még annyit sem fog. Azok a megyei főispánok legalább, a mint az alföldi ember mondani szokta, ha nem is arra valók, hogy lássanak, valók legalább arra, hogy láttassanak, már t. i. a hol láttatni akarnak: mert tapasztaljuk, hogy van főispán, a ki gyakran 8 napig sincs egész év alatt megyéjében.

Már hogy az ilyenek mikép tudják magokat csak láttatni is, azt én nem értem. Hanem ott legalább megvan azon mód, hogy ha a belügyminister ur nem akarja, hogy láttassanak: tud rajta segíteni; mert a kormány nevezvén ki, a kormány el is mozdíthatja, hanem hogy a fővárosi polgármester elle-

nében, a kit nem a kormány nevez ki, de kit habár a kormány javaslata folytán a közgyűlés választ, minemű controleriája van a kormánynak: ezt én véges elmémvel belátni nem tudom. Tovább megyek t. ház. (*Halljuk!*)

A főpolgármester olyanok közül választatván, kiket a kormány candidál; nem lesz alárendelve a közgyűlésnek, hanem fölibe lesz helyezve. Már most oly hatalmat képez az államban, a mely felfelé nem függ, de a mely lefelé sem függ. Ezen fővárosi főpolgármester valósággal a felelősségtelenség hatalmával lesz felruházva. És ha már most ezen felelősségnélküli főpolgármester a tanács testületét a maga felelősségtelenségének palástjával beárnyalja: szeretném tudni, hogy miként fogna felelős lenni azon tanács testület is. Ugy, hogy ha valamikor alkalmas volt élczet mondani ily dologra, most nagyon rendén van, hogy eszembe jusson a mit t. barátom Jókai tegnapi beszédében fölemlített. Ugyanis én valósággal igyekeztem magamnak ismeretséget szerezni arra nézve, hogy miképen lehet ilyesmit előállítani; az mondatott illetékes helyről hogy ez nem egy eszmének kifolyása, hanem nagyon szakértő tudós emberek compromissuma. És most jövök arra, a mit említettem, hogy bizony azon tudós szakemberek munkálata olyan forma, a melyet talán a regényíró használhatna — de nem a jövő századnak, de a múlt századoknak regényében; hanem hogy a gyakorlati életben miképen fogná az a helyes administratiót előállítani: azt véges elmémvel belátni nem tudom.

Mindezen okok engem arra indítanak, hogy ezen nagyon czifra rendszert magamtól elutasítsam és kérem a t. házat, a hogy a dolgot egyszerű uton és módon elintézni méltóztassék, oly organicus rendszert adván Buda-Pestnek, a mely úgy az önkormányzatot mint az állami közigazgatás közvetítését felelősség alatt tökéletesen elintézni tudja is, akarja is, kötelezve is legyen. Hiszen ha a polgármester, kit ha valakinek nagyon tetszik, nevezheti „fő“-nek, de én megvallom legjobban szeretném egyszerűen polgármesternek nevezni, ha mondom a polgármestert választanák, azonban ezen törvényjavaslat VII-dik fejezetében rá nehezédő azon kötelességgel, hogy ő minden részleghajló eljárásáért felelősség alá vonható legyen úgy az egyesek mint a hatóság és a kormány által is: akkor elfogja végezni a maga kötelelőségét és fogja tudni a maga tanácsát úgy felosztani, hogy az a maga munkáját tökéletesen elvégezhesse, annyival is inkább, mert épen a különvélemény egy későbbi §-a módozatot nyújt arra nézve is, hogy ha maga a polgármester ellen kell akár a kormánynak, akár egyeseknek, akár a hatóságnak felelősségi eljárást indítani: annak módja is meg van adva. Midőn tehát a főpolgármester beállításának itt behozni szándékolt módozata

olyan, melyet elfogadni nem lehet, mert kizárja a jó administratiót; ellenben az állam érdekének semmi kárára nem történik, hogy a főváros főpolgármesterét a közgyűlés szabad akaratból válassza: kérem méltóztassék a különvéleményt elfogadni. (*Helyeslés balról.*)

Steiger Gyula: Tisztelt ház! Én részemről sem a központi bizottság szövegezésével, sem bár elvben a második osztály különvéleményével egyetértek, — formájára nézve azzal nem érthetek egyet: bátor vagyok tehát a szőnyegen levő §-ra nézve egy más és pedig a következő módosítványt ajánlani a t. háznak. (*Halljuk!*)

„A főpolgármester a közgyűlés által kijelölendő három — a képviselőségre és a tanács főtisztviselőire előszabott minősítvénynyel bíró egyén közül a főváros összes választójoggal bíró polgárai által, illető választókerületökben eszközölni való titkos szavazás útján választatik, a kinek megválasztása azonban a belügyminister útján ő felsége a király helybenhagyása elé terjesztendő.

Ha a megválasztott egyén ő felsége által meg nem erősítették: akkor új választás eszközölni való, melynél azonban a meg nem erősített egyén kijelölésbe nem hozhatatik és meg nem választható.“

Tisztelt ház! Tökéletesen egyetértek a központi bizottság előadójával az iránt, hogy ez ismét egy legsarkalatosabb pontja a törvényjavaslatnak, és éppen azért igen érett megfontolást igényel.

Ezen kérdésnek eldöntése, vajon t. i. mi módon állitassék a város élére a legfőbb tisztviselő, azon előzetes kérdés megoldásától függ: vajon mily hatáskörrel kívánjuk őt felruházni, és még előzetesebben azon alapeszmétől, vajon municipalis tisztviselőt kívánunk-e a város élére állítani, vagy pedig állami közeget? Ez tisztán a kérdés, és én ebből indulván ki, előadandó indokolásomban is ezen specialis kérdésre fogok szorítkozni.

A törvényjavaslat és pedig úgy a ministeri, mint a központi bizottság által előterjesztett, a municipalis tisztviselőt elejtve, az állam egy közeget, a végrehajtó hatalomnak képviselőjét kívánja a város élére állítani.

E részben nem azon indokokat akarom felhozni, melyek pedig nézetem szerint szintén elég fontosak arra, hogy figyelembe vétessenek, melyek a minister ur által tartott enquette bizottságban, mely a polgárok minden rétegeiből állított össze, a főispáni intézmény ellen felhozattak; nem akarok arra sem hivatkozni, hogy a hatóság két ízben folyamadott ez ügyben a házhoz és népgyűlés is ellene nyilatkozott, a főpolgármesteri intézménynek, mely ugyanazonos a főispánival.

Nem akarok — mondom — ezekre hivatkozni, bár fontos indokok; de tudom, hogy nem döntők és nem irányadók a törvényhozásra nézve. Hanem elő

akarom sorolni azon indokokat, melyeknél fogva én ezen institutiót nemcsak fölöslegesnek, de éppen az ország és a főváros érdekeire és a közadminisztrációra nézve határozottan hátrányosnak tartom. Távol van tőlem, hogy azt kívánjam, hogy éppen a fővárosnál, hol az állam érdekei oly fontosak, az államnak ne legyen ellenőrzési joga és befolyása. Nem ezen jogot és befolyást, hanem az eszközt tartom én hibásnak és helytelennek, melylyel az állam a főváros ügyeire befolytani akar. Hogy pedig ezt indokoljam, párhuzamot kell vonnom a főváros és a többi törvényhatóság adminisztrációja közt.

Méltóztatnak tudni, hogy a fővárosban nem úgy, mint a többi törvényhatóságban, hol közgyűlés évenként csak egyszer vagy kétszer tartatik, időközben pedig az alispán vagy más tisztviselő viszi a közigazgatást, — a fővárosban minden héten vagy minden két héten, de mindenesetre igen rövid időközökben közgyűlés tartatik, időközben pedig az ügyeket nem egyéni, hanem tanácsi kormányzat viszi, szóval egy testület, mely a közadminisztratio élén áll. (*Egy hang: a megyékben is!*)

A megyékben tanács nincs, hanem van a többi városokban. Ha tehát az hozatik föl ellenem argumentumul, hogy Pest is olyan helyzetben van, mint a többi királyi város, ahol szintén nem egyéni, hanem tanácsi kormányzat van behozva, s minden két héten közgyűlés tartatik: ezen argumentum éppen azt igazolja, hogy a főispáni intézmény egyetlenegy királyi városban sincs helyén; (*Helyeslés bal felől*) de semmiesetre sem azt, hogy az Pest számára alkalmas. Ne méltóztassék figyelem nélkül hagyni, hogy minden királyi város, de főleg a főváros, nemcsak törvényhatóság, hanem saját községi vagyonának administratora; már pedig a saját vagyon kezelésében valakire akarni erőszakolni egy oly közeget, melyhez az illető törvényhatóságnak semmi bizalma nincs, mert nem ő választja: nézetem szerint, nemcsak helytelen, de egészen véve igazságtalan is. A tisztelt központi bizottság előadója különösen kiemelte, hogy a fővárosban oly fontos ügyei, érdekei vannak az államnak, hogy azokat fölügyelet, ellenőrködés nélkül hagyni nem lehet. Igaz, vannak; de a főváros különbözik minden más törvényhatóságtól egyben, abban, hogy a kormány helyben van. Én erre igen nagy súlyt fektetek, mert a főváros ügyeit az országra nézve oly fontosoknak tartom, hogy azt hiszem, azokkal személyesen foglalkozni a belügyministernek sem méltóságán alól nem áll, sem az országnak érdekeibe nem ütközik. A főváros ügyeit, t. ház, ellenőrzi a sajtó, ellenőrzi az ország közvéleménye, és én ennél erélyesebb, ennél hatályosabb ellenőrzést a főispáni institutio által nem vélek elérhetni. De mindezek, miket eddig előadtam, tisztelt ház, nem azt mutatják, hogy káros, hanem azt indokolják, hogy legfőleg fölösleges a főispáni insti-

tutió. De vannak más okok is, s ez a fő, t. i. köz-
igazgatási okok, melyek határozottan kárhoztatják a
főispáni institutiót.

Jó közigazgatást részemről képzelni sem tudok
anélkül, hogy azon tisztviselő, ki a közigazgatás
élén áll, a maga kezében és személyében ne egye-
sitse a jó közigazgatás minden eszközeit, t. i. az
administratio fölötti főhatalmat és ellenörködést.
Viszont megfordítva nem képzelhetek oly admini-
stratiót, hol a legfőbb tisztviselőnek csupán ellen-
örködhetési joga van, de a közigazgatási eszközök
nincsenek kezében: mert az ez esetben sem egyik,
sem másik, sem tisztán ellenörködési, sem tisztán
közigazgatási tisztviselő. Most hogy áll a dolog? A
polgármester nálunk, a megyében az alispán, ki a
közigazgatás élén áll, nem gyakorolhatja azon ha-
talmat, mely nélkül én jó közigazgatást nem is kép-
zelhetek, s nem szerezheti meg azon függetlenséget,
mely viszont a főispánnak van adva, mi főmérvben
multhatlanul szükséges, hogy közte és a kormány
közt létezzék. Viszont megfordítva: a főispán majd-
nem omnipotens hatalommal ruháztatik föl a tiszt-
viselők irányában, de nem folyhat be a közigazgatás
menetébe. Lehet-e azt képzelni, hogy míg egyik csak
hatalmaskodik, a másik csak adminisztrál, de viszont
a hatalmat nem gyakorolhatja: az által oly admini-
stratio létesítettik, mely méltó a fővároshoz, mely
a fővárost nagygyá, hatalmassá és jól adminisztráltta
teszi? Ha tehát úgy áll a dolog, hogy ha annak,
ki a hatalmat gyakorolja, a jó administratio érde-
kében a közigazgatás élén is kell állnia: akkor merő
igazságtalanság és merő méltatlanság az, hogy egy
állami tisztviselőt állítsunk a főváros élére akkor,
midőn — mint már előbb említettem — a hatóság
saját vagyonát kezeli; mert saját vagyona kezelését
egy testület sem kénytelen — legalább nem ismer-
rek oly törvényt, mely ezt rendelné, — oly szemé-
lyeknek alárendelni, kikhez semmi bizalma nincs,
vagyis a kiket nem az ő bizalma választott. Hiszen
ha ezt méltóztatnak decretálni: akkor a főváros
helyzete a többi törvényhatóságokkal szemben nem
előnyös, hanem sokkal hátrányosabb, mint az ország
legutolsó községének helyzete; mert saját vagyoná-
ról sem rendelkezhetik szabadon, már pedig ez a
törvényhozás célja, nézetem szerint, nem lehet. Én
egyedül azt tartom a külön érdekek helyes kiegyen-
lítési módjának, hogy a főváros élére a választó
közönség azt állítsa, akit legjobban tisztel, kit bi-
zalmával megajándékoz, kit ezen kitünő állásra al-
kalmassnak, képesnek s a főváros kormányzatára
nézve legilletékesebbnek vél. Kívánom tehát a pol-
gármester szabad választását. *(Helyeslés bal felől.)*

Módosításom ellen ugyan mindjárt fölhozatha-
tik az, hogy ha a szabad választást kívánom, miért
teszem azon megszorítást, hogy a szabad választás
mellett a polgármestert a korona erősítse meg? —

Mindjárt bátor leszek megmondani: miért; én, habár
a szabad választás hive vagyok, nem tagadhatom,
sőt hálával ismerem el, hogy az ország a fővárosért
anyagi áldozatokat hozott, s tudom, hogy az ország
akkor, midőn eme anyagi áldozatokat hozta, részben saját
vagyonának, saját befektetésének kormányzatát is a
fővárosra bizza. — De különben is az állam érde-
kével oly összeforrottnak, oly pontosan összefüggő-
nek tartom a főváros érdekét, hogy a koronának e
részben, részint mint az ország által befektetett va-
gyon örének, részint annak administratiójánál fogva
azon befolyást kívánom biztosítani, hogy megerősítse
vagy meg ne erősítse a választottat.

Én tudom azt, t. ház, hogy ez megszorítás; de
ezen mód mellett soha sem történhetik az, mit én
leginkább kerülni akarok, hogy a fővárost oly egyén
adminisztrálja, kiben nincs bizalma a város polgár-
ságának, és legfőlebb az történhetik meg, hogy egy
egyen, kihez bizalma volt, nem erősített meg, mi
száz eset között egyszer fog előfordulni; de az soha
sem történik meg, hogy olyan egyén erősített meg,
kiben egyáltalában senkinek sincs bizalma.

A másik kérdés, és ebben különbözik a külön-
vélemény a központi bizottság szövegezésétől, az:
miért kívánom én az összes választók és nem a
közgyűlés által választatni a polgármestert? Ennek
oka egyszerűen az, mert nagyobb garantiát látok
összes választókban, mint a képviselőtestületben.
De nemcsak ez az egyedüli ok, melynél fogva ezt
kívánom; van még egy másik ok is. Én ugyanis
azt óhajtanám, és itt bocsánatot kérek, hogy mint el-
fogult idevaló polgár erre sulyt fektetek, hogy az
ország fővárosának élén álló tisztviselő a legnagyobb
bizalom- és tiszteletben részesüljön: ezt pedig csak
egy uton vélem leginkább biztosítva, t. i. ha az
az illetőt az összes választók választják, ez adja
meg a polgármesternek, a főváros fejének azon te-
kintélyt és méltóságot, melyre az ország fővárosa
előljárójának multhatlanul szüksége van. *(Helyeslés
bal felől.)*

Európa főbb városaira méltóztatott a tisztelt
előadó ur hivatkozni. Megvallom, argumentumai közt
ezt találtam leggyöngébbnek, mert Európa főbb vá-
rosaiban, különösen pedig a legjobban adminisztrált
városokban a közigazgatás élén épen nem kormány-
közeg, hanem a municipalitás, vagy a választók ál-
tal választott közeg áll. Nem megyek tovább, mint
az előadó ur, Londonra hivatkozom, mely köztudo-
másulag jól van adminisztrálva; de Franciaország-
ban, sőt közel szomszédságunkban Bécsben, Austriá-
ban, egyszóval a jól adminisztrált európai főbb vá-
rosokban sehol sem fog látni a kormány által ki-
nevezett, hanem mindenütt választott közeget, mert
a főváros föltette, sőt maga a kormány mindenütt
belátta, hogy a főváros élére épen az ország, épen
a közadministratio érdekében oly egyént kell álli-

tani, kiben az összes közönség megnyugszik. Az előadó ur ezen argumentuma tehát nem mellette, hanem én mellettem szól.

Csak egyetlenegy ok lehetne, tisztelt ház, a mi miatt a főispáni institutiót be lehetne hozni; megmondom nyíltan az okot. Ha a tisztelt ház azt hiszi, hogy Pest város közönsége az ország kívánalmaihoz képest és ennek megfelelően kellőleg, méltóan nem képes a maga adminisztrációját kezelni: akkor a kérdés tisztán áll. Ha valaki abban a nézetben van, hogy a fővárosra magára az adminisztrációt bizni nem lehet: ezt értem, ez logicus fölfogás; de tagadom azt, hogy ezen esetben, logicus mód az, mely ajánlatik.

Én előttem nem állhat a kérdés másképen, mint úgy: vagy a kormány közege az, akit a törvényhozás a főváros élére akar állítani, és akkor a kormány által kell kineveztetnie és föltétlenül a kormánynak kell érte a felelősséget elvállalni; vagy municipalis tisztviselő és akkor szabadon kell azt választani. Én azon mixtum compositumot, minő a törvényjavaslatban ajánlatik, a közigazgatás hatósága nélkül nem tartom érvényesíthetőnek, azt határozottan helytelenitem.

De, tisztelt ház, úgy adminisztrálja-e Pest város az ország, a nemzet méltóságához képest önmagát, hogy oly bizalommal ne lehessünk az iránt, hogy szabad választás útján polgárainak kezébe tehetjük le az adminisztrációt? Én távol állok attól, hogy Buda-Pest városok kormányzatát mintaképül tüntessem fel; de ne méltóztassanak elfelejteni, és ez esetben igazság érzetere hivatkozom a tisztelt háznak, hogy minden fővárosban, mely átalakulásban van, s a hol épen úgy, mint az országban, százados mulasztásokat kell helyrehozni, hol az eszközök, a pénz-erő kevés: ott egyszerre mindent megfelelően megtenni nehéz. Ismételve állítottam e napokban és most közben szólólag ismét állítom, hogy Pest városa Európa bármelyik városa mellett az első, és méltó helyet foglalhatja el a tekintetben, hogy minden közügyet minden nemzeti ügyet siet lelkesen felkarolni. Nézzék meg önök törvénykönyvünket, nézzék meg nyilvános életünket: azt fogják találni, hogy minden jó és nemzeti ügy felkarolásában, mint a milyen volt a nyelv terjesztése, istápolása, Pest város mindig az első helyet foglalta el. De van még egy más körülmény is. és bocsássa meg a tisztelt ház, ha erre különös sulyt fektetek, azért emlitem meg ezt ismételve, mert egy képviselőtársam, Schvarcz Gyula ur oly fekete színben állította elő oktatásügyünket, hogy az országnak kétségbe kellene esnie, ha oktatásügyünk oly lábon állana, a mint ő előadta.

Erre nézve bátran állithatom, és a kinek tetszik ezt hiteles adatokkal mutathatom ki, hogy azon főváros, mely 3—4 év alatt, mióta magát az al-

kormányos aerában adminisztrálja, 17 palotaszerű iskolát épített, a mely főváros 20 ezer tanköteles ifjuról gondoskodik, mely iskolát iskolára halmoz; nem áll a közművelődés legalsó fokán Európa fővárosa közt. Mutassanak nekem Európában fővárost, mely aránylag többet költött volna a nevelés ügyére 3—4 év alatt, mint Pest városa (*Élénk helyeslés.*) Azon fővárost, tisztelt ház, mely 1863-ik évre iskolai czélokra 1,313.000 forintot szavazott meg (*Igaz!*) vádolni, oly színben állítani elő, mintha a nemzet bizalmára nem lenne méltó: alázatos véleményem szerint, nem lehet. (*Helyeslés.*)

Ha tehát a dolog úgy áll, hogy a főváros közigazgatását bizalommal kell magára a fővárosra bizni, ha más részről a főispáni intézmény behozatala nem csak felesleges, de az adminisztrációra nézve határozottan káros: akkor én az ország érdekében levőnek tartom, hogy ezen intézmény elejtsék. (*Helyeslés bal felől.*)

Tisztelt ház! Én igen sokszor hallottam azon ellenvetést felhozni magánkörben, de sőt nyíltan felhozni e házban is hogy „mit akartok, ti mindig külön sütetet akartok, nektek mindig valami különös kell, ti sohasem elégesztek meg azzal, a mi van.“ — A kik ezt mondják, tisztelt ház, azok igaztalan vádat emelnek. A főváros viszonyai különlegesek, a fővárosra külön törvényt, külön módozatot kell alkotni. S kinek érdekében? A fővárosnak? Korántsem, magának az országnak érdekében. Mert nem a fővárosnak anyagi viszonyai, hanem az ország érdeke és méltósága igényli, hogy Buda-Pest jól kormányoztassék. Higyje el a tisztelt ház, hogy Buda-Pest fővárosának kormányzata érzi hivatását. Tudja mit vár tőle a nemzet; tudja, hogy annak nagy, magyar, nemzeti fővárosnak kell lennie. (*Élénk helyeslés bal felől.*)

Nem is kér a törvényhozástól egyebet, mint azt, hogy ne hozzanak neki olyan törvényeket, melyek mellett azon magas czélnak megfelnéni nem képes; ne hozzanak neki oly törvényeket, melyek alapján önmagát jól kormányozni és feladatának megfelelni, nem képes; ne erőszakoljanak rá oly organumot, mely meggyőződése szerint az egész közigazgatást, annak szabad mozgását megbénítja. Ezért pártolom a különvéleményt. (*Helyeslés bal felől.*)

Kármán Lajos: Tisztelt képviselő ház! Igen fontos kérdésben és igen heves vita közben, azt mondá egy hires államférfi Melbourne, „nem tudom, mit gondoljunk; csupán azt az egyet tudom, hogy mindnyájunknak egy és ugyanazon dolgot kötelességünk gondolni.“

Kétségbe vonhatlan tény az, tisztelt ház, hogy az emberek rendesen úgy vannak véleményeikkel, mint zsebóráikkal, egyiké sem jár a másikéval egyiránt, mégis mindenik, ha roszul jár is: csak a maga órájához tart.

E meggyőződéstől áthatva, bármi elágazó véleményben legyünk a szőnyegen lévő szakasz szövegezésére nézve: azt az egyet lehetetlen egész objectivitással be nem ismernünk, hogy a főpolgármesteri czimet illetőleg a fővárosban nagy ellenszenvre nem találunk. Én e czimet elfogadom; jelenleg is főpolgármesternek czimeztetik az első tisztviselő.

E törvényhozási ülészak egyik legnagyobb horderejű kérdése kétségen kívül a fővárosi törvényhatóság rendezése, nemcsak a közigazgatást illetőleg, de azon nagysulyra nézve is, melyet nemzetiségi tekintetben a latba vet.

Kivánatos tehát, hogy e rendezés, melynek egyik főalapját a főpolgármester választási módja képezi, valamint az ország, úgy a nemzet nagy középosztálya, a polgárság jól felfogott érdekeinek, igényeinek kellőleg megfeleljen, s kivánatos, hogy a főváros helyes rendezés alapján az ország személfénye, közlekedésének ütere és közigazgatási mintája legyen.

A fővárosnak ennél fogva összefüggő, központi szervezetet kell adni, különben soha sem lesz belőle virágzó világváros. A polgárságot teljesen csak akkor elégitjük ki, ha szabadelvű institutiok mellett oly rendszeres, czélszerű s erélyes közigazgatási eljárást alkotunk s azt a rendet föntartani képesek vagyunk, melyre a polgárságnak állandóan szüksége van.

Viszont a szabadságot, a szabadelvű intézményeket a sokasággal, a tömeggel akkor viseltethetjük el, ha azt okosan használni meg is tanulja.

Mindazoknak, kik a főpolgármester szabad választásától rettegnek, valamint azoknak is, kik a kijelölés utjánai választástól félnek, óhajtaniok kell a helyhatósági önkormányzatnak fokozatos kifejlését.

Belső meggyőződésből óhajtom tehát, hogy a főváros szabadon kormányozhassa magát mindenben, mi csak belső jólétét illeti, a nélkül, hogy a parlamenti kormány amaz általános szükségéről intézkedni megszűnnék, melyek a főváros kebelében is országos érdekűek.

Nem tudok ugyan olyan törvényt képzelni, mely minden esetet előre láthasson; de azt sem foghatom meg, hogy a törvényes intézmények helyét az okosság és erkölcsök egyszerűen pótolhatnák: adjuk meg tehát mindazon szabadságot a polgárságnak, mely az önkormányzattal együtt jár, főleg pedig hogy első tisztviselőjét, a főpolgármestert, ki tényleg a főváros vitalis, legfontosabb ügyeire, érdekeire nagy befolyást gyakorol, — mint bizalmának letéteményesét szabadon választhassa.

Átalában az önkormányzatot a változott viszonyok és szükségek figyelembe vételével ez irányban is gyakorlatilag megvalósítani, s a szabad választás elvét érvényesíteni kívánom, azon meggyőződésben lévén, hogy csak egy óvszer van, mely az államokat

minden kényuralomtól megóvjá: az önkormányzás elvének correct alkalmazása. Ennek pedig a fővárosban egyik leghathatósabb correctivuma, legbiztosabb alapja, kivétel nélkül, valamennyi tisztviselő szabad választása.

Locus communissá vált, s én szinte átallok is, szerény hazai körülményeink között, egy oly hatalmas országra hivatkozni, mint Anglia. De valamint földünk meteorológiája, a harmat csepp nedvességi fokának jelentőségével lett megállapítva: úgy a képviseleti rendszer és önkormányzat becsének megítélésében is, ama magaságra kell emelkednünk, hol az angol közélet áll.

Az természetes, hogy ily nagy iparüző és kereskedő országban, hol eo ipso nagy a pauperismus, a szegény-adó minden egyéb községi adók normatívuma, és hogy a számtalan városi hatóságok, a világvárosban Londonban, egy más mellett függetlenül működhetnek, minthogy a világ egyetlen népe sem él oly individualis életet, mint az angol, s még inkább, — a mint egy francia gúnyvers mondja — mivel nábobok polgármesterek, tábornokok aldermeneik és bárók törvénytiszteik.

Igaz, hogy Londonban a polgármestert választják, s a kormány a választásba be nem avatkozik; de egy az, hogy csak egy évre választatik, s más az, hogy sorba megy, rendesen a legöregebb alderment, választják a többi aldermenek.

A mit a központi bizottság javasolt, tisztelt ház, azt én el nem fogadhatom, mert kormányi hármaskijelölés utján történék a főpolgármester választása, úgy szintén nem fogadhatom el Steiger Gyula képviselő ur módosítványát sem, mely szintén hármaskijelölés javaslatát indítványoz; de nem fogadhatom el a kisebbség javaslatát sem; mert ott egyedül polgármesterről van szó: én pedig kijelentettem, hogy a főpolgármesteri czimet elfogadom és kívánom, és hogy a főpolgármester a képviselő testület által választassék, mint nagyobb részint Europa valamennyi fővárosaiban, és e tekintetben bátor volnék egy közvetítő módosítványt előterjeszteni. Módosítványom a következő: (Olvassa.) Módosítvány a 68-ik szakaszhoz. Ezen szakasz következőleg indítványoztatik szövegeztetni: a főváros élén a főpolgármester áll, ki a közgyűlés által 6 évre választatik és a király által megerősittetik. A közgyűlés által megválasztott főpolgármestert ha ő felsége meg nem erősitené: akkor a közgyűlés újból választ, mely alkalommal azonban a király által meg nem erősített egyén választás alá nem eshetik.

Tisztelt ház! Én a fővárosi polgármester választására nézve két módot képzelek csak: az első mód a kinevezés, melyet én határozottan ellenzek; a másik mód pedig a szabad választás. Kijelentettem tisztelt ház, hogy én egy közvetítő módosítványt teszek, meg vagyok győződve, hogy úgy sem fogad-

tatik el. (*Derültség.*) De meg vagyok győződve, hogy a többi módosítvány sem fogadtatik el. Én azért tettem ezen közvetítő módosítványt, mert elfogadása által mind a két cél el lenne érve. El lenne érve ugyan is a szabad választás, és a tisztelt kormány intenciójának is megfelelné, mely az lenne, hogy a kormánynak, illetőleg az államnak bizonyos befolyás engedjék. Ajánlom a tisztelt háznak módosítványomat elfogadás végett.

Kiss Miklós jegyző (*olvassa Kármán Lajos módosítványát.*)

Kondorossy György: Tisztelt ház! Ha a discussio tárgyát képező törvényjavaslat e szakaszát tekintem, kifejezve látom az intenciót, mely szerint a kormánynak a rendezendő fővárosi hatóság körében bizonyos befolyás biztosítani célozzatik. Ezt constatálva, fölfogásom szerint csak egyedül arról lehet szó, vajon ebbeli befolyása az államkormánynak általában jogosult-e vagy nem? és ha igen, melyik az előterjesztett módok közül az, mely a célnak leginkább megfelelni képes. Egy teljes önállással bíró és ezentul is önkormányzattal felruházandó törvényhatóságnak rendezését alkotmányos rendszer szellemében eszközölését óhajtván, osztom azon nézetben, hogy mindenekelőtt aziránt kell tisztában lenni, mely állást s mily tért foglalhat el e törvényhatóság az összes államkeretében és meddig terjedhet annak különös önállósága, hogy egy részről saját autonómiájánál fogva az őt megillető célt elérje, de másrészt, hogy az állam magasabb céljainak kivitelében akadályul ne szolgáljon.

Én, tisztelt ház, e nagy fontosságú tárgyat elfogulatlanul kívánom megoldatni; hajlandó vagyok azon sok tekintély által hangsúlyozott tételt némi tekintetben elfogadni, hogy egy önkormányzattal felruházandó törvényhatóságnak csalhatatlan eszméje csakis a polgári össz-akarat szabad nyilvánításában található hü kifejezést, és hogy ebből folyólag e törvényhatóságokat az államkormány befolyása céljainak kivitelében tulságosan meg ne szorítsa. De midőn ezt elismerem: ugyanakkor határozott meggyőződésem az, hogy mindennek ellenére egy bár önkormányzattal felruházott törvényhatóság legyen az, oly állást az összes államban el ne foglalhasson, mely állásból az államnak magasabb céljait megakadályozhatná, vagy plane lehetetlenné tenné; mert ily álláspont sem a status ratio igényeivel, sem az igazság és méltányosság követelményeivel, de magával a jogegyenlőséggel össze nem egyeztethető; legalább nézetem szerint nem. Legyen szabad nekem e meggyőződésem indoklására, ugy az állami elméletből, mint a társadalmi szempontokból merített némi észrevételeket tennem.

Ha igaz az, tisztelt ház, miben különben ugy hiszem senki sem kételkedhetik, hogy az államhatalomnak joga van mindazt érvényesíteni, mi az állam céljait

előmozditja, vagyis jobban szólva, mely az állam céljainak megfelel; és ha áll az, hogy e tekintetben az államhatalomnak jogközössége van az egyes törvényhatóság céljainak mi módon lehető eszközlésében: akkor önmagától következik az, hogy e jogközösséget másképp nem eszközölheti, mint egy bizonyos közege által. Ha az áll — amint gondolom, hogy valójában áll is, — hogy az egyes, bár önálló törvényhatóságok jogosan megkívánják, sőt tetteleg élvezik is mindazon kiváltságokat az állam-egyesületben, mely minden az államba tartozót a társasági szerkezetből fejlett viszonyoknál fogva megillet, és jogosan kívánható, sőt követelhető; hogy az állam minden törvényhatóságnak segédkezet nyujtson, mindabban, melyet saját ereje és tehetségéből kivinni nem képes: ugyanakkor méltányosnak és igazságosnak látom azt is, hogy viszont a törvényhatóságok az állam magasabb céljainak kivitelében segédkezet nyujtsanak, mert minden jog élvezete csak bizonyos kötelességeknek teljesítésében áll. Végre, ha az alkotmányos élet fejlesztésében folyton arra törekszünk, hogy a jogegyenlőségnek magasztos eszméje tetteleg is érvényesüljön: akkor megkívánható ezen cél elérésére, hogy a polgár különös érdekei az államegységgel összeolvadjanak, és akkor a jogegyenlőség követelményénél fogva is kell, hogy ismét az egyes törvényhatóságok kivételes sajátságai feláldoztassanak. Mert különben jogegyenlőséget az életben valósággal nem lehetne keresztülvinni.

Ezen érvekre támaszkodva, tisztelt ház, én határozottan kimondom, miszerint én a rendezendő fővárosi törvényhatóságnak az államban csak oly tért engedhetek, melyben ő az önéletfeltételeinek megfelelő cél valóítását elérhesse, és amelyen belül őt és önmagát az illetéktelen államhatalom tulkapásai ellen megvédhesse; de másrészt, hogy ezen törvényhatóság is a már emlitem társaság-szerződésből folyó viszonyánál az állammal szemben ugyanily helyzetben levő más törvényhatóságok alól kivételt ne képezzenek.

Mert ezt, a mint szerencsém volt előre bocsátani, mind a status ratio, mind az igazság és méltányosság követeli, mind pedig a jogegyenlőség sürgetőleg megkívánja.

Ezzel ugy hiszem egyszersmind, talán arra is megfelelttem, hogy az államhatalomnak a rendezendő törvényhatóságok körében befolyása nemcsak jogositva van, de okszerű és annyira szükséges, hogyha arról az előttünk fekvő törvényjavaslatban gondoskodva nem lenne: arról a törvényhozásnak okvetlenül gondoskodnia kellene.

És most áttérek azon kérdésem másik részére: melyik azon módok közül a legjobb, mely a célnak leginkább megfelelni képes?

Hogy a helyhatósági önkormányzat a főnálló állami felelős kormányrendszer mellett gyakorlati értékkel bírjon, arra csak egy mód áll rendelkezésre, amely abból áll, hogy a hatalom a két jogosult tényező közt az állam és a főtörvényhatóság közt oly módon álljon, hogy ezen megosztott hatalmat mindkét rész csak annyiban gyakorolhassa, amennyiben az előforduló ügyek elintézése iránt a rábizott mértékig a felelősség is háramlani fog. De azt fogják talán kérdezni, hol kezdődik az a felelősség, s hol végződik annak határa? Ezt, tisztelt ház, szabatosan meghatározni in theoria nem lehet. De van egy eszmém, tisztelt ház, s ez az, hogy a törvényhozás oldja meg azt esetről esetre szabatos törvényekben körvonalozva. Ily módon gondolom én, hogy ami a központi bizottság javaslatában czéloztatott: az a törvényhatóság organismusa működésében oly egyensúlyt fog képezni, mely által egyrésztől az illetéktelen államhatalom tulkapásai ellen a szervezendő municipium megóvatik, de másrésztől a pillanatnyi felhevülés perczében netalán elhamarkodás folytán a municipális érdekek, sőt magának az államnak is összesége biztosítva lesz. Hogy pedig ez mind megtörténhessék, ez, nézetem szerint, csak azáltal eszközölhető, hogy ha elfogadjuk azon módozatot, mely a központi bizottság által javasoltatik; mert abban úgy meg van a hatalom osztva, amire különös suly fektettetett, hogy tulkapásokról az állam részéről szó sem lehet, mivel a municipium egy emberének odaállításával által nem válhatik az oly veszélyessé, hogy attól bárkinek is félni lehetne. Hallottam, tisztelt ház, azt is felhozni, hogy ezen mód nem liberalis. (*Egy hang szélső baloldaltól: Bizony nem az!*)

Tisztelt ház! Mi liberalis, és mi nem liberalis, az relativ fogalom; de egyet határozottan állitunk, s ez az, hogy ezen módozat igazságos. Már pedig a központi bizottság javaslatát épen azért elfogadom, mert igazságos, azt tartva: nihil est liberale, quod non est justum. (*Helyeslés jobb felől.*)

Oláh Gyula: Tisztelt ház! (*Felkiáltások: Eláll!*) Hogy ha méltóztatnak kívánni, én elállok a szótól. (*Halljuk!*)

Én nem félek attól, hogy ha majd elvégeztem azt, amit mondani akarok, hogy valaki kétségben lesz afölött, hogy melyikre adom szavazatomat a beadott sok módoztatások közül.

Előre is kijelentem, hogy a második osztály által beadott külön-véleményhez fogok szavazatommal járulni. Ezen szavazatomat pedig, midőn indokolni akarom, engedje meg a tisztelt belügyminister ur, — örülök, hogy épen ezen az oldalon (*Szóla a baloldal egyik padjára mutat, amelyben a belügyminister helyet foglalt.*) lehetek szerencsés öt tisztelni, — (*Derűltség.*) hogy én ne használjam a központi bizottság által javasolt s magyarázott elneve-

zést; hogy főpolgármester, hanem hogy megnevezem a gyermeket a maga nevében, ami valóban akar is lenni: főispán. Én, mióta pesti ember vagyok, egy szikrát sem érzem magamat azáltal megtisztelve, hogy Pest városát oly kiskoru valaminek tartják, kinek, miután nem tetszik neki a főispánnak elnevezett keserűség, beadják neki a főpolgármester nevezetet. Méltóztatnék tekintetbe venni kívül a recensust ez iránt, hol azt mondják, hogy mi nem vagyunk arra érdemesek, hogy a tisztelt belügyminister ur bennünket annyira kiskoruaknak tartson.

Ezeket előre bocsátva, kívánok én is a főispánokra nézve némelyeket elmondani, feltéve azt a kérdést, hogy mi az a főispán?

Most eszembe jut nekem, tisztelt ház, egy székely kocsis, ki nekem egyszer azt mondá, hogy beszélt a dulóval.

Én ekkor még nem tudtam, mi az a duló. Kérdést intézvén a kocsihoz, hogy mi az a duló, ő nekem feleletül adta, hogy egy ur, ki másnak parancsol. A székely kópé ezt igen jól fejtette meg; mert az csakugyan úgy van.

Hogy ha ezen különben igen fölületes definitióval megérnök, itt is azt mondanók a főpolgármesterre, hogy az egy ur, ki másnak parancsol. De ez itt kissé messzebb megy, mert itt szentesített törvényekről van szó s szentesítendő törvényt kívánunk alkotni arra nézve, hogy a főispán hatáskörét még szélesebbre szabjuk. Én tehát nem megyek vissza a székely ember definitiójára, hanem fölveszem a főispán hatáskörének pontozatait, s azt mondom, hogy 1871-ik évi XLII. t. cz. 53-ik §. azon kezdődik, hogy a főispán a végrehajtó hatalom képviselője.

Bátor vagyok erre nézve megjegyezni azt, hogy én legalább azt tartom, hogy egy közigazgatási szervezetben a végrehajtó hatalmat nem maga a kormánytestület, hanem azon közigazgatásnak egész hálózata képezi, és e szerint az én véleményem szerint a végrehajtó hatalom az igaz, hogy kezdődik a premier-ministernél, de végződik a községi bírónál, és hogy a ministert képviselje a főbíró vagy megfordítva, azt nem tudnám hamarjában megmondani; hanem a gyakorlat véletlenül megtanított reá, hogy igenis képviseli a kormányt, és így ezen két szót így kell értelmezni, hogy a kormányhatalmat képviseli. Ezen államképviselő tehát tart először scontralis üléseket évenként. Meg is van nevezve, hogy kikből áll ezen scontralis szék. De már méltóztatnának a gyakorlatot tekinteni. Én magam is tudok oly főispánt, a ki azt mondja: hét-főn megyek az esteli vonattal, mert kedden közgyűlést tartok és szerdán aztán ismét visszajövök. Ily főispánok tartanak is scontralis széket, de hogy minél kevesebbet értenek a dologhoz, annyi igaz, és hogy ha hiba van abból, minél kevesebbet tudna

fölfedezni, az is a dolog természetéből folyik; mert ha valaki nem bir bizonyos dologról tudomással, azt mondják neki, tessék megnézni. Ő megnézi a tárgyat, és szépen ismét bepakolja. Azért a mi ott történik és a minék ott jelentősége van, az a municipális tisztviselőnek, az alispánnak műve. Ugyanazt itt Pest városában a polgármester fogná teljesíteni, s a főispán csak figura lenne épen úgy, mint a kártyánál, hol nincsen szó, hogy ez az egyik szín nagyobb, a másik kisebb, de mégis a szabály úgy hozta magával, hogy például a veres valamivel több. Itt is a főispán csak valamivel lenne több.

A másik, kérem aláson az, hogy legalább egyszer személyesen megvizsgálja a hatósági tisztviselők hivatalos eljárását. Bocsánatot kérek, ez ismét oly kis teendő, hogy a 8. §-ban a K betű alatt az alkapiányok teendői sokkal szabatosabban vannak előírva, és itt nem is az mondatik, hogy esztendőnként egyszer, hanem sokszor, s ez a közigazgatás vezetésének természetében is fekszik. Ha tehát ezeket végig nézzük és áttekintjük, mik a főispán teendői: oda kell jutnunk, hogy tulajdonképen a főispán oly teendőt, mely a közigazgatást vezető hivatalnok teendője lenne, nem teljesít és egyuttal a mi annak a teendője, olyan nem létezik.

Ezenkívül specificálva vannak azon főispáni teendők, csak hogy megbocsát nekem a tisztelt belügyminister ur, én nagyon tudom reducálni mind ezeket, azon meleg napok teendőire tudom reducálni, azon teendőikre, mikor kizárólag és legkizárólagosabban saját kezeikhez czimzett leveleket kapnak, értem a képviselőválasztások idejét. *(Igaz! Igaz! bal felől.)* Akkor van munka és én nem tartózkodom hivatkozni arra, hogy emlékszem a legközelebbi választások alkalmára, midőn a kormányparti lapok néven szolították a főispánokat, hogy ez az x—y semmit nem tesz. Én abban az időben vártam, tisztelt ház, hogy Magyarországnak 80—100 főispánja közül találkozik legalább egy olyan, ki a polgári erélynek érzelmével bir és azt mondja annak a journalistának szemébe, hogy én nem a kormánynak hivatalnoka vagyok, hanem Magyarország hivatalnoka és nem fogom magam eszüközül felhasználtatni.

Én, mondom, megvártam volna ezt Magyarországnak főispánjainak legalább néhányától, de sajnálatlanul constatálhatom, hogy ilyen egy sem akadt, sőt mind meghuzta magát és a ki meg volt szolítva nevében, az felelt, ne hogy valami okot adjon az elégtelenségre ide fön Pesten.

Azért, tisztelt ház, én a magam részéről a főispánokat csak két categoriába tudom osztani. Főispánok vannak úgy mint a törvényhatóságok is, u. m. kormánypártiak és ellenzékiek, e szerint a főispánok is kétfélék, az egyik nemcsak azért, mert nincs kötelessége tenni valamit, hanem sok esetben

azért, mert igen gyarlóan végezné el teendőjét, mondom, az egyik, a ki nem dolgozik, a ki helyett dolgozik a városi, illetőleg municipalis kar; a másik categoriája a főispánoknak az, melyek az ellenzéki megyékben vannak, melyeknek hivatásuk a meleg napokban dolgozni, máskor azután nem törődni ismét; majd elvégzik helyettem a municipalis tisztviselők.

Én azt tartom, hogy Magyarország, hogy ha nem vesszük is anyagi oldalát a kérdésnek, de kell venni annak szellemi oldalát, hogy ezen XLII. t. cz.-ben mindjárt kimondatik, hogy gyakorolja az ellenőrizetot a törvényhatóságokban, hogy ha ezt kimondjuk, legyünk ahhoz állandóan hívek. A tisztelt belügyminister ur még sokkal inkább hatása alatt volt azon fogalom-körnek, mely főispán nélkül törvényhatóságot nem tudott képzelni és mely kegyelettel őrizi azon intézményt, és azért én legkevésbé sem róvom hibául, hogy a XLII. t. cz.-ben behozta és el nem törölte azon czifraságot a törvényhatóságokban, hanem most, midőn már nem a törvényhatóságokról, és midőn már egy évi — illetőleg, mint a tisztelt belügyminister ur mondá — másfél évi tapasztalata van az új törvényhatóságokban a törvény életbeléptetése után, most már azt tartom, hogy tisztább nézetekkel birhatna és mindazokat, a melyek csak sallangok és a jó közigazgatást csak nehezítik, elhagyhatta volna annyival inkább, mert erősen nyilatkozott Pest városának közérzete az iránt, hogy nincs semmi szükség arra, sőt többet mondott, hogy az az önkormányzat és Pest városának sérelmére történik, hogy ha az államhatalom ily erős beavatkozást akar gyakorolni.

Itt méltóztatott a tisztelt igazságügyminister ur fejét csóválni arra nézve, midőn azt mondtam, hogy az fölösleges az egész államban. Én a magam részéről csak annyit mondok, hogy egy hivatalnok, a ki csak akkor van ott, mikor akar, és a ki akkor dolgozik, mikor akar, hogy ha nem fölösleges, nem tudom, minék nevezzem.

Méltóztassanak megnézni, ma Magyarországnak egy részében cholera uralkodik, a tisztelt belügyminister ur elindította az ukaszt a szélrózsza minden irányában, hogy a főispánok, mint az államhatalom képviselői, ott legyenek és az intézkedések élére álljanak, azoknak keresztülvitelét ellenőrizzék; és ime, méltóztassanak meggyőződni, hogy van főispán, aki nagyon messze van a hatásköre központjától, sőt a törvényhatóságnak egész területétől is. *(Felkiáltások jobb felől: Mert nincsen ott a cholera!)*

Ilyen körülmények között nagyon természetes, hogy én nem szavazhatok arra, hogy a főispáni intézménynek ezen fölösleges sallangjában a fővárost is részesítsük.

A mi a beterjesztett módosítványokat illeti, a Steiger képviselő ur módosítványának első felét én

nagyon szívesen elfogadom, hanem már a második felét illetőleg, hogy ő felsége megerősítése alá kívánja bocsátania megválasztott főpolgármestert, azt hiszem elég, midőn azzal indokolom, hogy nem értek vele egyet, hogy hivatkozom az én monarchicus érzelmeimre. Én azt tartom, hogy apró kérdésekbe ő felségét belevonni nem correct; sőt többet mondok, nem monarchicus eljárás. A ministerek, a kormányhatalom egyénei, azok az idő és a körülmények szerint szoktak változni. Azok, ha összeütközésbe jönnek a törvényhatósággal, ez csak az idő kérdése, melyet pár hét megorvosol; de hogy Pest város közönsége és ő felsége legmagasabb személye közt jőjjön létre összeütközés: nem tartom kívánatosnak, hogy annak csak lehetősége is provocáltassék. Ez az, a miért nem fogadhatom el azt, hogy ő felsége megerősítése e végett kikéressék.

A másik, a mit Kondorossy t. képviselő ur mondott, az, hogy az egyenlőség kívánja, hogy az egyik törvényhatóság lemondjon azon előnyökről, melyek a többi törvényhatóságoknak sincsenek meg. Erre én azt mondom, hogy a következetességet tisztelem ugyan, de csak azon következetességet, mely a helyes irányt követi, és mivel itt a fővárosban az államhatalom beavatkozásának szükségessége bizonyítva nincs, nem tartom elkerülhetlennek, hogy Pest városában is szükségtelen akadályokkal nehezítettessék az önkormányzat. Járulok a különvéleményhez. *(Helyeslés bal felől.)*

Házmán Ferencz: Részemről a szöveget, úgy mint van, nem tartom a legjobbnak. De nem azért álltam fel, hogy ezt kijelentsem, hanem azért, mert oly theoriák nyilvánítottak itt, melyeket nem tartok alaposaknak. Majdnem minden szónok részéről hallottam említeni, hogy mindenek fölött az önkormányzatot kell szem előtt tartani. Kérdem a tisztelt házat, hogy eddigelé hol volt az önkormányzat. Önkormányzat csak oly ügyekben létezhetik, melyekhez senki másnak hozzászólása nincs. Önök mindig provocálnak Angliára, Amerikára stb. Méltóztassanak megnézni az ottani önkormányzati testületeket és látni fogják, hogy azok nem közegei az államnak. A szőnyegen levő törvényjavaslat elfogadott részében az van mondva, hogy gyakorolni fogja a törvény korlátai közt az önkormányzatot és másodsor az állami közigazgatás közvetítését. Ez tehát oly világos, hogy részemről czáfolatot nem igényel.

De ha még szükséges volna valami, figyelmeztetem a tisztelt házat azon közömbösségre, mely az önkormányzati hatóságokban mutatkozik, hol annyira megy a dolog, hogy — nem tudom való-e a mit hallottam, az illető bizottsági tagok arról tanakodnak, hogy a házi vagy más pénztárból diurnum fizettessék azon polgári köteleesség teljesítéseért,

melyre választattak. *(Ellenmondás balról. Felkiáltások: Ki az?)*

Ennek alapja igen természetes, itt rejlik magában a fővárosban, mert mint tudtomra esett, az iskolatanácsok és nem tudom, mi mindennemű más tanácsok, abban törik fejüket, hogy szintén diurnumot, vagy amint most szép stylussal nevezik, praesensmarkot kapjanak minden ülésre, a melyre megjelennek; mert azt mondják, hogy a főváros közmunkatanácsa tagjai is nyerneket ilyen, már pedig mi is szintén az ország érdekében működünk. Ily áldozatképesség mellett, t. ház! mi önkormányzattal nem birhatunk. Az önkormányzat egyébiránt azt hiszem, azáltal mi a törvényben foglaltatik, egyáltalában nem fog kárt szenvedni. Mert én részemről nem találtam egy szakaszt sem, mely az önkormányzatot inkább korlátozná, mint azt az eszélyesség megkívánja. Egy jogi testület, egy város, vagy bármely község intézkedésében nem mehet annyira, hogy a jövő generatiókat is lekötöztessék oly tartozások fizetésére, vagy oly szolgálomok teljesítésére, melyekre a kötelezettségnek kellő jogalapja nincs, és csak annyiban látok korlátozást a törvényben, hogy hasonló esetek ne történjenek; mert arra az mondatik: hogy az eladások, kölcsönfelvételek esetében és a többi, szükséges a kormányhatalom beleegyezése, mert a kormány, az államhatalom maradandó, a generatiók változnak, a kölcsönök megköthetők in indefinitum, a fizetés a jövő generatiókat is terheli. Ennyiben tehát szükséges a korlátozás; más korlátozást nem látok a törvényjavaslatban.

Az mondatik más részről, hogy látszik a főispánok mire valók, annyira megy, hogy este azt mondja, elmegyek a vasuton, hogy a közgyűlésen megjelenhessek. Ez nem argumentum. Tessék az ilyen főispánt följelenteni, és én nem kétkedem, hogy a minister az olyant, ki annyira visszaél hatalmával, ki köteleességét nem teljesíti, s annyira hanyag, nem hagyja helyén.

Az mondatik, hogy a fővárosban nem szükséges, hogy a kormányhatalom a főpolgármestert akár nevezze, akár proponálja, akár a proponáltak közül válassza. Előre bocsátottam, hogy nem az én véleményem, a mi a szerkezetben van. De most nem arról szólok, hanem arról, hogy minden község s így a fővárosi község sokkal nagyobb mérvben, mint más község, fel van hatalmazva s kötelezve az állam köteleességeit teljesíteni és az állam ügyeit közvetíteni, s így igen természetes, hogy az államnak szükségkép befolyást kell biztosítani, mert különben az ő ügyei elintézetlenül maradhatnának, vagy oly módon intéztetnének el, mint az állam érdeke nem kívánja. Az mondatik erre, hogy a belügyminister itt helyben van. Azt gondolom, hogy ez inkább elkerülése a kérdésnek, mint annak meg-

oldása. A belügyminister nincsen hivatva községi kötelességeket teljesíteni.

Ennek hivatása az örökös, hogy vajon minden közeget, legyen állami, vagy közvetlenül községi, teljesíti-e kötelességeit, vagy sem. De bővebb befolyást részemről nem fognék engedni, mert én abban látnám az absolutismus felé az első lépést.

Az mondatik, hogy az ösválasztás a czélszerű. Kétségtelenül czélszerű az ösválasztás, de nem mindig az. Tessék például fölvenni ösválasztás tekintetében, miután legtöbbször Amerikára és Angolországra történik hivatkozás, az Egyesült-Államok mostani elnökének választásánál követett eljárást.

Azt hiszem, az Egyesült-Államok elnöke bir körülbelül annyi hatalommal, mint a fővárosi polgármester és mégis azon elnököt alig néhány nyal több választja, mint három száz. Tehát ha ott egy állam képes beismerni, hogy a kormányzásnak jó vitelét biztosítja másodrendű választás által: vajon szükséges-e, hogy a választás a fővárosban ros legyen azért, mert közvetített, mert nem ösválasztás?

Azt mondja Molnár György képviselő ur, hogy elegendő, miszerint minden tisztviselő felelős, tehát felelős a főpolgármester is. Ez áll; de a felelősség marad azon viszonyban is, melyben ezen törvényjavaslat, illetőleg azon indítványok által fogna helyezettetni, melyeket felolvastatni hallottam. De hogy ezen felelősség nem biztosít, éppen Oláh t. tagtársunk panaszaiz bizonyítják.

Az mondatott továbbá, hogy az ily főispánnak kevés teendője van s két vagy három példa föl is említettett. Ez igaz, de ez ismét tanusítja felfogásunkat az önkormányzatot illetőleg, hogy mi nem akarunk többet tenni, mint mennyire kényszerítve vagyunk. Én fölteszem nemesak a főváros polgármesteréről, de minden jóra való tisztviselőről, hogy munkát fog találni, csak akarjon.

A baj éppen az, és ez ma is megpendítettett, hogy igen sokan vannak a hivatalosak; de kevesen a választottak. *(Igaz! Ugy van! bal felől.)*

Hogy nekünk több tisztviselőnk van, mint kellene, az kétségtelen; hogy roszul vannak fizetve, az is kétségtelen, de e bajnak a correctivuma nem abban áll, hogy az ország mindnyájának fizetését javítsa; hanem hogy kevesbitsük a hivatalnokokat, s az így nyert pénzzel szaporítsuk a meglevők fizet-

tését. Egyébiránt, mint előre bocsátottam: a szerkezet mellett nem szavazhatók.

Beöthy Lajos: Röviden kívánok szólani. Valóban föl sem szólaltam volna, hogy ha ezen tárgyat sokkal nagyobb fontosságúnak nem tartanám, mint valóban tartom, és különösen tartom nagy fontosságúnak az indokolásra nézve, melyet többek közt ezen szakasz védelmére a bizottság előadója felhozott. Azt mondta ugyan is, hogy éppen állami intézményeink és a többi törvényhatóságok kívánják, melyek így vannak szervezve, hogy t. i. a kormány képviselve legyen a városokban. Azt méltóztatott mondani intézményeink kívánják, mert a többi törvényhatóságok így vannak szervezve. Én éppen az ellenkezőt tartom: azt hiszem, hogy állami intézményeink többé nem kívánják.

T. ház! Midőn a municipalismus még status-rendszer volt, akkor volt és lehetett oka annak, hogy a kormány közege által magát képviseltesse a törvényhatóságban; de miután a municipiumok megszűntek status-rendszer lenni, megszűntek pedig a népképviselői és parlamentáris rendszer által, és csupán helyhatósággá alakultak át: akkor megvallom, t. ház, hogy annak, miszerint a kormány magát az ily helyhatósági kormányzatban képviseltesse, szükségét nem látom. Azt méltóztatnak mondani, hogy a régiebb köztörvényhatóságokban, — most már az elnevezés is hibás, miután helyhatóságokká alakultak át, — képviseltette magát a kormány. Ez rendén és szükséges volt; mert a törvényhatóságok szavazattal birtak az országgyűlésen; azonban most a helyhatóságoknál mire ügyeljen fel a kormány képviselője? Arra talán, hogy a petitio hogyan készüljön az országgyűléshez? Koránt sem. Avégett pedig, hogy a hivatalnokok kinevezésénél befolyjon, nincs szükség az önkormányzatnál főispán kinevezésére. Hiszen a helyhatóságok fogják tudni, kikben bizzanak meg, és kikre bizzák ügyeiket.

Ezt akartam megjegyezni, hogy a mi államintézményeink nem kívánják, hogy most a helyhatóságban a kormány képviselve legyen: nem kívánják azért, mert a mint előre bocsátam, a municipium megszűnt status-rendszer lenni.

Elnök: A hétfőn 10 órakor tartandó ülésben folytatjuk a tárgyalást.

(Az ülés végződik d. u. 2 órakor.)